

שיחות עם מנהלי מוסדות לחינוך מבוגרים על זהות יהודית וישראלית

עם אורי דרומי, מנכ"ל מרכז 'משכנות שאננים'

ייעוד חדש לבניין היסטורי

-אולי תספר תחילה משהו על עצמך.

- הייתי טייס שנים רבות, הייתי עורך ביטאון 'חיל האוויר' ואחר כך העורך הראשי של 'מערכות', אחר כך הייתי מנהל לשכת העיתונות הממשלתית בימי היותם של שמעון פרס ויצחק רבין ראשי ממשלה, ועכשיו אני כאן. אני גם כותב להארץ וטורים בעיתונים שונים בעולם.

- תוכל לתת לי תמונה כללית על המרכז, מעין תפיסה כוללת של תפקיד המרכז, סוג הפעילויות שלו?

- בניית שכונת 'משכנות שאננים' הייתה בשעתה, כידוע, הצעד הראשון של יציאת יהודים מבין חומות העיר העתיקה, ביוזמתו ובסיועו הנדבני של משה מונטיפיורי, בשנת 1860. הרעיון שלו היה שיהודים ייצאו מן החומות וגם יחדלו לחיות על 'שנורי'. היה שם חזון - לגרום ליהודים להפוך לעומדים ברשות עצמם. והאתגר הזה, לדעתי, עוד תקף. כשמתבוננים בירושלים של היום רואים שהעניין הזה עדיין לא מובן מאליו, והחזון היה מרחיק ראות... באשר למקום שאנחנו נמצאים בו, מרכז משכנות שאננים: הוא שופץ בשנת 1973 בידי טדי קולק והפך להיות בית הארחה לסופרים, לאמנים וליוצרים. סול בלו, אייזק סטרן, הרמן ווק ואחרים התארחו בו.

- האם מדובר בשורה של בניינים או בבניין אחד גדול?

- מדובר בבניין ההיסטורי הארוך, שמספרי הדירות המקוריות, באותיות א"ב עברי, עדיין כתובות עליו.

מלבד הבניין ההיסטורי הזה, היו עוד שלושה בניינים קטנים – אחד משמש את מרכז המוזיקה של משכנות שאננים, אחד נקרא בפינו בניין קטן ועוד אחד. הם פונים לכיוון אחר מאשר הבניין המרכזי (פונים לכותל), ולכן יש סברה שהם נועדו בשעתו לשמש בית כנסת. הבניין שופץ אפוא ב-1973, ב-2001 הוא שופץ שוב ונוסף לו מרכז כנסים מפואר למדי, שמשמש אותנו.

- 2010 הייתה שנת 150 שנה להקמת שכונת משכנות שאננים. מה תכנתם לקראת התאריך הזה?

- אנחנו עובדים על הקמת מוזאון מונטיפיורי. יש כאן בור מים תורכי, שאנחנו רוצים להפוך אותו למוזאון קטן. יכולים להיכנס לשם 20-25 אנשים, לקבל בחיזיון אור-קולי את סיפורו של מונטיפיורי. כל המקום שלנו יהפוך למוזאון חי, פתוח. יש גם קבוצה הולנדית שרוצה לשפץ את טחנת הרוח, באופן שהיא תתחיל לעבוד. יש עוד חדר שמראשית שנות האלפיים הוא סגור. אני רוצה לפתוח אותו ולהפוך אותו למועדון של העיתונות הבינלאומית בירושלים. כך יבואו לכאן עיתונאים זרים, יישבו עם תושבי המקום, עם אורחי בית ההארכה שלנו. זאת תהיה תשובה מסוג מסוים ל'אמריקן קולוני', שמשרה על אורחיו מגמה של עוינות והתנגדות לישראל.

מרכז שאמור להיות 'בית ועד לחכמי תבל'

- איך היית מאפיין את פעילותו של משכנות שאננים כיום?

- מאז 1973 'משכנות' משמש, כאמור, מקום אירוח לאינטלקטואלים – משוררים, סופרים, יוצרים למיניהם. אנחנו עורכים כאן כנסים, מקיימים פעילויות תרבותיות. יש לנו מרכז אתיקה דינמי מאוד בראשות השופט יצחק זמיר. למרכז הזה יש 11 תחומים: אתיקה בתקשורת, אתיקה ברפואה, אתיקה בעסקים וכו', שבראש כל אחד מהם עומד פרופסור מוביל בתחומו. הפעילות שלו מתבטאת בכנסים, בסמינרים שהוא מקיים, בכתיבת 'קוד אתי'. כלומר יש דיונים לצד עבודה מעשית.

- כמה זמן אתה פעיל כמנהל המרכז ומה החזון המיוחד שלך?

- אני מכהן פה כבר יותר משלוש שנים. החזון שלי הוא שהמקום הזה ייהפך למה שאני קורא 'בית ועד לחכמי תבל'. הוא היה כזה בעבר במידה מסוימת, במידה מסוימת מאוד זה כך גם כיום. אם תיקח את רשימת האורחים שלנו השבוע ותסתכל ברשימה הזאת לפני חודשיים, אז תראה בה חתני פרס נובל, מנצח דגול מאיטליה, פרופסור מוביל בתחומו מגרמניה.

- מה תוכן הביקורים שלהם כאן?

- הם באים לתקופה קצרה, נותנים הרצאה או משתתפים בכנס כלשהו וחוזרים לביתם. אני הייתי רוצה להאריך את שהותם כאן. הייתי רוצה שבין שישה לעשרה אנשים יגיעו מדי שנה, בין בקבוצה ובין כבודדים, ישוהו פה ויצרו פה, יקבלו השראה מן המקום המקסים הזה – מקסים גם מבחינת ההיסטוריה שלו וגם מבחינה הנוף והמראה שלו. הוא מקום משרה שלווה ותחושת 'קלאסי'. המטרה שלי היא שהאנשים

האלה יצרו כאן משהו, יתחברו עם המוסדות התרבותיים, המדעיים והאמנותיים בעיר, וכך ישפיעו על החברה התרבותית הירושלמית וגם יושפעו ממנה. כשהם ייצאו מכאן בסופו של דבר תהיה תועלת נוספת – הם יהיו שגרירים טובים של המדינה שלנו.

- איך ייווצר, לדעתך, המגע בינם לבין הקהל הישראלי? באופן ספונטני או מכוון?

גם זה וגם זה. אם הם יהיו מחוברים למוסד רלוונטי לתחום שלהם, אז למשל הם ייתנו 'כיתות אמן' באקדמיה או ילמדו או ירצו בבית הספר סס שפיגל לקולנוע או ישתתפו בהצגה בתאטרון החאן. זה חלק מהתוכנית. אבל יש גם דרכים אחרות: למשל אירוח בבתים של ישראלים. בעניין הזה יש לי ניסיון טוב מאוד: עשיתי כאן תוכנית לעיתונאים זרים, שהתארחו אצל עמיתים שלהם או סתם אצל ישראלים בעלי רצון טוב. המארחים עושים זאת מתוך תחושה של חובה פטריוטית אבל גם מתוך עניין. המפגש הזה יוצר היכרויות וחברויות ומביא לנו רק טוב. מפגשים מן הסוג הזה מוכיחים שישאל זה לא רק סכסוך, לא רק אלימות בין עמים, לא רק שסעים אלא שהיא גם חברה דמוקרטית חיה ונושמת, ובתחום התרבותי היא בוודאי ממש 'מעצמה'. מה שאני רוצה אם כן הוא שאנשים מן הסוג שהזכרתי, בערך שישה עד עשרה בשנה, יבואו לכאן לכמה חודשים, יציגו בפני הקהל באודיטוריום שלנו קטעים מיצירתם. הקהל שלנו הוא קהל תרבותי שמאוד אוהב דברים כאלה, והוא יאהב את העובדה שסופרים כמו ניקול קראוס ויונתן ספרן-פויר, שעומדים להגיע לכאן בשנה הבאה ולכתוב, יקראו בפניו קטעים מיצירתם המתגבשת. זה קשור בבעיות תקציב, אבל יש כמה קרנות שמוכנות לתמוך בתוכנית ניסיונית כזאת. אז זוהי התוכנית שאני עובד עליה עכשיו - הקמת 'בית ועד לחכמי תבל' או, בגרסה אנגלית, *When the Minds of the World Meet*.

צומת לחברה הישראלית

- האם תוכל לאפיין ביתר פירוט את סוגי הפעילויות שלכם: מרכז האתיקה וכו' -

למרכז האתיקה, כפי שאמרתי, יש אחד עשר תחומים, ולכל תחום יש ראש, שדוחף לפעילות המקדמת את האתיקה בתחום שהוא מופקד עליו - נאמר אתיקה ופסיכולוגיה או אתיקה ופסיכיאטריה. נערכים במסגרת זו כנסים וסמינרים, אבל החתירה היא לעניין יישומי, כגון כתיבת קוד אתי למטפלים. יש אגודות מקצועיות או גופים רשמיים, כמו פרקליטות המדינה, שפונים אלינו בבקשה לכתוב קוד אתי. מן הסתם, הם יהיו גם מי שיקבלו את הסמכות שלנו ויהיו אחראים ליישום. ברור שאין מדובר כאן בכפייה אלא בשיתוף פעולה. למשל, אנחנו עכשיו בעיצומה של כתיבת קוד אתי לראשי ערים, תחום שנוגע לכל אזרח. נציגי המרכז לשלטון מקומי ישבו כאן כמה

ימים ודנו בעניין הזה, ואכן על השולחן עכשיו עומדת כתיבת קוד אתי לראשי ערים. הכתיבה היא כמובן רק שלב ראשון בתהליך; השלב השני הוא הפנמה והטמעה. בעניין הזה יש פעילות רבה, למשל של כוחות הביטחון (צה"ל, השב"כ, השב"ס), ומדובר בסוג דיונים שמשפיע ישירות על מקבלי החלטות.

- ותחומים אחרים?

- תחום נוסף אצלנו הוא התוכניות. למחלקת התוכניות יש כמה פעילויות 'שגרתיות' מסוג סדרות של הרצאות, כמו הסדרה 'כשבגרוש היה חור' – ירושלים המנדטורית, שנותן האדריכל קרויאנקר. זאת סדרה של שש הרצאות, שהקהל שבא אליה קונה כרטיס להרצאה בודדת או לכל הסדרה. סדרה אחרת נקראת 'המפץ הגדול' – סדרת הרצאות שנותן פרופ' עילם גרוס על פיזיקה ועל גרעין. הסדרה הזאת 'מפוצצת' – אי אפשר למצוא מקום פנוי. דוגמה לסדרה אחרת – 'ספרות ואופרה', על יצירות ספרותיות או סופרים שיצירותיהם עובדו לאופרה. הסדרה מלווה בקטעי נגינה וזמרה, כך שמי שמגיע אליה מקבל יותר מהרצאה גרידא. דוגמה נוספת: 'קשרים משפחתיים', סדרה שנותן הסופר חיים באר. סדרות כאלה רצות כל השנה. יש גם אירועים מיוחדים. למשל, השקות ספרים רבות, מסוגים שונים (אניטה שפירא על ברנר, אילת נגב וכו'). סופרים אוהבים שספרים חדשים שלהם 'יושקו', ואני לא עומד בדרכם... יש לי שתי הנחיות לצוות שלי שמארגן את האירועים האלה: הראשונה – שהאולם יהיה מלא, כלומר שהתוכנית תהיה מושכת, שיהיה פרסום בולט; השנייה – שהאנשים שבאים לאירוע כזה יגידו 'וואו'.

- איזה עוד סוג פעילויות אתם מציעים?

- אנחנו עושים גם אירועים מיוחדים, כמו יום עיון לציון 70 שנה לילל הבדולח. היום כלל גם עיסוק ב'Kinder Transport' (ילדים יהודים שנשלחו מגרמניה לאנגליה בראשית המלחמה), והשתתף בו גם אדם שהיה בשעתו אחד מן הילדים האלה. הבאנו למפגש הזה 50 תלמידים תיכון, בתיאום עם ההנהלה והמורים; ואחרי שהם התכבדו והתיישבו וחלקם הקשיבו לנאמר וחלקם לא הקשיבו, קם האיש הזה, שהיה בקרב ילדי ה'טרנספורט' ההוא, אדם בן 80 ויותר ואמר: אני כל כך מתרגש לראות אתכם, האנשים הצעירים. ופתאום ראית אותם מטים אוזן, דרוכים. הוא אמר להם: אתם יודעים, אני לא אדם בריא, אני לא בטוח שאני אהיה פה בשנה הבאה, אבל העובדה שאני יכול לספר לכם על מה שעבר עלי ועל חברי היא כל כך חשובה לי. אז זה נגע בהם כמובן, זה 'חתך' את כל הציניות שלהם. במקביל עשינו הצגה ב'חאן' – 'פרשות רצח', הקשורה בילל הבדולח. זו הצגה של רות קנר, שפועלת בדרך כלל בתל אביב. תלמידים ישבו באולם ומילאו שלישי ממנו. דאגנו שאחד מאותם תלמידים יעלה אחר כך לבמה לדיון. אז עצם העובדה שאחד התלמידים נבחר להשתתף בדיון הייתה נושא

לשיחה בבית הספר. אני הנחיתי את הדיון, ופניתי אל התלמיד בשאלה לדעתו על ההצגה. הוא אמר: אני לא יכול לדבר, אני לא מאמין שדברים כאלה קרו. – מה שאני רוצה להגיד בזה שפתאום הדברים ריגשו באמת.

מהבחינה הזאת – של הבאת אנשים צעירים לפעילויות שלנו – אנחנו רק בתחילת הדרך, אבל העניין הזה בהחלט מעסיק אותנו ואנחנו מטפלים בו.

דגש על איכות וכיבוש קהלים מגוונים

- מה הייחוד שלכם? הלא אירועים והרצאות ואפילו סדרות הרצאות עושים גם בלא-מעט מוסדות אחרים שאפשר להגדיר אותם כמוסדות 'חינוך ותרבות למבוגרים' – בית אבי חי, בית שמואל וכדומה.

- הייתי אומר כך: אנחנו עושים קודם כול דברים באיכות אולטימטיביות, מוקפדת. כשאני אומר לאנשים שעוסקים כאן בארגון הערבים שאני רוצה שאדם שיוצא מהפעילויות שלנו יגיד 'וואו', אני מתכוון שקריאת ההתפעלות שלו תנבע מהאיכות שלנו, מבחירת המרצים, מביצוע המוזיקה – את כל הדברים האלה אני רוצה 'פרפקט'. ובדרך כלל זה מתממש, ואנשים מזהים אותנו עם איכות מיוחדת. עניין שני: ירושלים. לי חשוב שהמוקד של העיסוק התרבותי-אמנותי שלנו יהיה ירושלים, כי מוסדות תרבות יש בעיר רבים, אבל לי חשוב לטפח היבטים שנראים לי מהותיים לירושלים. למשל: סובלנות. אנחנו עורכים מפגש בין דתי – בין יהודים, מוסלמים, נוצרים, הינדים וכדומה. הם ידברו על האופן שבו הדת יכולה לשמש מנוף לסובלנות, ואחר כך ייצאו לתפילה משותפת. מבחינה זאת, אפשר לעשות בירושלים מה שלא מתאים ולא עולה על הדעת לעשות בפתח תקווה.

אנחנו עושים עוד דברים מיוחדים, למשל יום עיון לציון 100 שנה להולדת ישעיהו ברלין. לסיכום העניין הזה, אפשר לומר שאנחנו טובים בהשקות ספרים, בציון אירועים היסטוריים, בכנסים מסוג זילות רומאיות בים התיכון. לכנס כזה באו עשרים מומחים מכל רחבי הים התיכון – ספרד, מאלטה, מצרים, תורכיה, איטליה וכמובן גם ישראל. יש לנו גלריה, שבה הוצגה תערוכה מקבילה בעניין הכנס. גם כשעשינו לאחרונה כנס על יוון, עשינו תערוכה של דובי טל: צילומי אוויר של יוון. לרגל ליל הבדולח' הייתה תערוכה אחרת, וכך מדי חודש מתחלפת התערוכה בגלריה. מלבד זאת יש מה שאני מכנה 'הדברים הגדולים'. למשל, 'כיסויים' – כנס ירושלים של סופרים ומשוררים יהודים שנערך בדצמבר 2009. היו פה כ-15 סופרים ומשוררים יהודים שכותבים בשפות שאינן עברית. זאת הזדמנות להביא אלינו קהלים שברוך כלל אינם מגיעים אלינו. פתאום מגיעים אלינו לרגל אירוע כזה קוראי רומנית,

הונגרית, צרפתית, כי הם רצו לראות את הסופר האהוב עליהם. דבר יותר גדול אפילו: פסטיבל הסופרים הבינלאומי. היה כבר אחד במאי 2008 והתקיים פסטיבל נוסף במאי 2010. באו כעשרים סופרים בינלאומיים – ניקול קראוס, פול אוסטר, ריצ'רד פאוארס, ג'מייקה קינקייד, פאולו ג'ורדנו. הם באו למפגש עם הקהל, מה שלוה ב'הפנינג' גדול שהתפרס מעבר ל'משכנות', במקומות שונים בעיר: ב'מעבדה', בחאן, בבתי קפה שונים. היו לרגל זה סרטים בסינמטק, 'בימת ילדים'.

- איך היית מאפיין את הקהלים שלכם?

- הקהל שלנו הוא קהל של גמלאים, של מבוגרים. בני הוא סטודנט באוניברסיטה, כשהוא רואה את התוכנית שלנו הוא אומר 'וואו', אבל כשאני שואל אותו אם הוא יבוא, הוא עונה 'מה פתאום'. מתי בכל זאת הוא כן בא? כשהמרצה שלו באוניברסיטה אמרה לו שהיא הייתה שמחה לראות אותו בקהל... ואז הוא בא והתלהב. אז באמת יש לנו מחשבות איך להרחיב את סוגי הקהלים שמגיעים אלינו. יותר מדי אנחנו פוגשים כאן 'פרצופים מוכרים', מגילים מסוימים, ממגזרים מסוימים, מהשקפות פוליטיות מסוימות. לכן אנחנו מפתחים עכשיו סדרה שנקראת 'ירושלמים' שיש בה מארח שמזמין אורחים שונים והם ידונו בענייני השעה – מהזווית המיוחדת שלהם. ולתוכנית הזאת אני מתכוון להזמין את הדתיים הלאומיים, את החרדים, עולים מרוסיה, צעירים – אנשים שיש להם זווית ראייה מעניינת. אני מתכוון לתבל מפגשים כאלה ב'טעימות ירושלמיות', מטעמים שמתאימים לאדם שמתארח, וירושלים הרי יש לה 'מטבחים' מסוגים שונים; ואם צריך מוזיקה מיוחדת, נמצא את הדרך להביא אותה. לדעתי, זאת דרך להרחיב את מעגלי הקהלים שלנו.